

הוצאת מאכלים מעגלות חימום בשבת

הרב מרדכי וולנוב

אחת מפעולות הבישול האסורות בשבת היא פעולת ההגסה בתבשיל. פעמים שפעולה זו נאסרה גם כאשר התבשיל מבושל כל צורכו. בדרך כלל הפתרון בבית פשוט – בהסרת הקדרה מעל האש (פלטה), אך במלונות אנו נתקלים בבעיה, שהרי המאכלים מונחים על עגלות חימום וכדו', ונשאלת השאלה כיצד נכון להתנהג. במאמר זה נפרוס את סוגיית מגיס ממקורותיה ונתייחס לאופני הגשה שונים.

כשבאים לדון באיסור מגיס יש לברר כמה נקודות:

- איסור מגיס בקדרה הנמצאת על האש ובקדרה שאינה על האש
- איסור מגיס בתבשיל שאינו מבושל כל צורכו ובתבשיל מבושל כל צורכו
- איסור הוצאה בכף

איסור מגיס בקדרה שעל גבי האש

בברייתא¹ מבואר שפעולת הגסה היא אחת מפעולות הבישול שחייבים עליה מהתורה: "תניא, אחד מביא את האור, ואחד מביא את העצים, ואחד שופת את הקדרה, ואחד מביא את המים, ואחד נותן בתוכו תבלין, ואחד מגיס – כולן חייבין". רש"י מבאר שהמגיס הוא הבוחש בקדרה, וחייב משום מבשל, וברמב"ם² מבואר שכל פעולה מצורכי הבישול אסורה מהתורה.³

איסור מגיס בקדרה שהוסרה מעל האש

במשנה⁴ נחלקו ב"ה וב"ש אם מותר לתת צמר ליורה בערב שבת כדי לצובעו. ב"ש בית שמאי מתירים רק באופן שהצבע ייקלט לפני השבת, וב"ה מתירים גם סמוך לשבת. בגמרא⁵ הקשו מדוע ב"ה מתירים ולא חוששים שמא יבוא לחתות בגחלים. תירץ שמואל שמדובר ביורה עקורה שאינה על האש. ממשיכה הגמרא להקשות: "וניחוש שמא מגיס בה", ותירצו שמדובר ביורה עקורה שטח אותה בטיט ואין אפשרות להגיס. משאלת

1. גמרא ביצה לד א.

2. רמב"ם הלכות שבת פרק ט הלכה ד.

3. יש לציין את דעת הרמב"ן והרשב"א (מובא בחידושי הרשב"א שבת יח, ד"ה ומהא דקאמרינן) שכל איסור מגיס מהתורה הוא רק בהגסה ראשונה, אך דעת רוב הראשונים שכל זמן שהמאכל לא מבושל, יש איסור מהתורה על כל הגסה והגסה.

4. גמרא שבת יז:

5. שם יח:

הגמרא "וניחוש שמא יגיס בה" אנו מבינים שאיסור מגיס קיים גם לאחר שהקדרה סולקה מעל האש.

רש"י,⁶ הרמב"ן⁷ והרשב"א⁸ סוברים שיש בהגסה זו איסור מהתורה. ברם, הרמב"ם⁹ כתב: "אסור להכניס מגריפה לקדירה בשבת והיא על האש להוציא ממנה מפני שמגיס בה", ונחלקו הפוסקים בהבנת דעת הרמב"ם. לדעת הכסף משנה¹⁰ מה שכתב הרמב"ם "והיא על האש" לאו דווקא, אלא כל שהעבירה מרותחת מעל האש דינה כעל האש. אך דעת הלחם משנה¹¹ שכל איסור הגסה הוא דווקא בקדרה שעל האש, אבל כשהוסרה מעל האש מותר להגיס אפילו בקדרה שאינה מבושלת כל צורכה, וכן פסק בתפארת שמואל,¹² וז"ל: "אבל לאחר שהוסר מן האש נראה בעיני דאין שייך בישול כלל בהגסה אם לא בצובע". החזו"א¹³ ביאר בדעת הלחם משנה שאיסור מגיס הוא דווקא כשהקדרה עומדת על האש, שבשעה שמגיס מקבלת הקדרה הבל חדש מן האש, אבל כשהעבירה מעל האש, אין פעולת ההגסה מכלל הבישול. ונראה שכוונתו לומר שפעולת ההגסה מקרב אל האש חלקי מאכל רחוקים, ובשילוב של ההגסה והאש יש כאן זירוז של הבישול, אבל כשהקדרה אינה על האש, פעולת ההגסה לא מועילה ולא מורידה.¹⁴ **למעשה** השו"ע¹⁵ פסק שבקדרה שאינה מבושלת כל צורכה אסור להגיס כל זמן שהיא רותחת, אפילו אינה על האש.

איסור מגיס בתבשיל מבושל כל צורכו

בפשטות כשם שאין איסור בישול מהתורה בתבשיל מבושל כל צורכו, כך גם אין איסור מגיס בתבשיל מבושל כל צורכו. וכן פסקו הרמב"ן והרשב"א¹⁶ שכל איסור מגיס הוא משום מבשל, ואם כן כל שהתבשיל כבר מבושל, לא שייך בו איסור מגיס. אולם דעת הכל

6. גמרא שבת יח, ד"ה מגיס.

7. חידושי הרמב"ן יח, ד"ה הא דאמרינן.

8. חידושי הרשב"א שבת יח, ד"ה ומהא.

9. רמב"ם הלכות שבת פרק ג הלכה יא.

10. שם.

11. רמב"ם שבת פרק ג הלכה יא.

12. בדפי רא"ש שבת פרק ג ס"ק טו.

13. חזו"א או"ח סימן לז סעיף טו ד"ה סימן.

14. לכאורה הבנה זו של הלחם משנה סותרת את פשט הגמרא שיש איסור מגיס גם בקדרה שאינה על האש, אלא שהלחם משנה תירץ שדעת הרמב"ם כדעת התוספות, שהגמרא, באומרה "וניחוש שמא יגיס בה", אין כוונתה מדין מגיס אלא מדין צובע.

15. סימן שיח סעיף יח.

16. חידושי הרשב"א שבת יח ד"ה ומהא דקאמרינן.

בו¹⁷ שמגיס חייב משום מבשל אפילו בקדרה מבושלת כל זמן שהיא על האש. בשער הציון¹⁸ תמה על הכל בו מה עדיפה הגסה מבישול ממש. האחרונים ניסו לתת הסבר לדברי הכל בו. בספר ארחות שבת¹⁹ הביא את סברת הגרש"ז אויערבאך, וז"ל: "ושמענו ממו"ר הגר"ש אויערבאך ויתכן שגם בתבשיל מבושל כל צרכו יש בו כמה משהוין שלא נתבשלו כל צרכם, ומ"מ כבר חשיב מבושל דאין בישול אחר בישול, אבל הגסה זו כל פעולתו להגיס שיהא הכל ממש מבושל, וזהו מצרכי הבישול כלשון הרמב"ם וזה שייך גם במבושל כל צרכו". וכן פסק האגרות משה.²⁰

הב"י²¹ הזכיר את דעת הכל בו ונראה שחשש לה, ורק לאחר שהוסרה הקדרה מעל האש מותר להגיס אם התבשיל מבושל כל צרכו.²² וכן פסק במשנ"ב,²³ וכן חשש לדעתו החזו"א²⁴ וכתב שבהגסה ממש בזמן שהקדרה על האש ראוי לפרוש, משום שלדעת הכל בו יש כאן איסור דאורייתא. יש שביארו²⁵ שדעת השו"ע לאסור הגסה על האש בתבשיל מבושל כל צרכו לא משום שחשש לדעת הכל בו, אלא משום מחזי כמבשל. ויש שכתבו²⁶ שאסור מדרבנן להגיס בקדרה מבושלת כל צורכה והיא על האש, שמא יטעה ויסבור שהיא מבושלת כל צורכה ויבוא לידי חיוב סקילה.

מדעת רוב הפוסקים משמע שכאשר התבשיל מבושל כל צרכו ואינו עומד על האש, מותר להגיס. וכן משמע מהשו"ע²⁷ שאסר להגיס בקדרה מבושלת כל צורכה ואינה על האש רק בצמר, מדין צובע. אך דעת מהר"י וויל²⁸ שאסור להגיס בקדרה מבושלת כל צורכה, אפילו אינה על האש. הרמ"א²⁹ חשש לדעתו וכתב שלכתחילה יש ליזהר בקדרה בכל עניין, ובמשנ"ב³⁰ כתב שאף שמעיקר הדין אין איסור להגיס, מ"מ הרוצה להחמיר יחמיר בהגסה.

17. כל בו סימן לא.
 18. שער הציון סימן שיח ס"ק רמח.
 19. ארחות שבת פרק א הערה קפא.
 20. אגרות משה או"ח חלק ד סימן עד בישול אות ט.
 21. ב"י סימן שכא סעיף יט.
 22. שו"ע סימן שיח סעיף יח.
 23. משנ"ב סימן שכא ס"ק עט.
 24. חזו"א או"ח סימן לז סעיף טו ד"ה סימן (לקראת הסוף).
 25. ילקוט יוסף שבת ג סעיף מג ועיין גם הערה מה.
 26. תפארת שמואל ברא"ש פרק ג ס"ק טז, וכן פסק האגרות משה חלק ד או"ח סימן עד בישול אות ח.
 27. או"ח סימן שיח.
 28. חידושי דינין והלכות למהר"י וויל סימן ל.
 29. שו"ע סימן שיח סעיף יח.
 30. משנ"ב שם ס"ק קיז.

סיכום ביניים

תבשיל מבושל כל צורכו	התבשיל אינו מבושל כל צורכו	
<p>דעת רוב הראשונים שאין איסור מגיס מהתורה, אך יש אוסרים להגיס מדרבנן. דעת הכל בו שיש איסור מגיס מהתורה.</p> <p>למעשה: אסור להגיס, או משום שחוששים לדעת הכל בו, או משום שאסור מדרבנן.</p>	<p>לכו"ע אסור להגיס מהתורה</p>	<p>הקדרה עומדת על האש</p>
<p>לדעת רוב הפוסקים מותר להגיס. דעת מהר"י וייל שאסור להגיס, וכן פסק הרמ"א.</p> <p>למעשה: לדעת הספרדים מותר להגיס. לדעת האשכנזים הרוצה להחמיר יחמיר.</p>	<p>לפי רש"י, רמב"ן, רשב"א ורמב"ם, ע"פ הבנת הבי" - אסור להגיס מהתורה. לפי הרמב"ם ע"פ הבנת הלחם משנה - מותר להגיס. למעשה: אין להגיס.</p>	<p>הקדרה אינה על האש</p>

הוצאה בכף בקדרה שעל גבי האש

עד כאן דנו בפעולת ההגסה, כלומר ערבוב התבשיל, אך יש לברר אם פעולת ההגסה האסורה היא דווקא ערבוב, או שגם הוצאה בכף הגורמת לתזוזה בתבשיל בכלל האיסור.

תבשיל שאינו מבושל כל צורכו - לשון הרמב"ם³¹: "אסור להכניס מגריפה לקדרה בשבת והיא על האש להוציא ממנה בשבת מפני שמגיס בה וזה מצרכי הבישול הוא ונמצא כמבשל בשבת". מדברי הרמב"ם מבואר שאיסור מגיס הוא לאו דווקא כשמערבב, אלא אפילו אם מוציא בכף. אומנם המ"מ³² ביאר בדעת הרמב"ם שפעולת הערבוב אסורה מהתורה והוצאה בכף אסורה מדרבנן, שמא יבוא להגיס. המ"מ העמיד את דברי הרמב"ם בתבשיל שאינו מבושל כל צורכו שאם יבוא להגיס בו, נמצא שעובר על איסור תורה, ומשום כך אסר להוציא בכף שמא יבוא להגיס, אבל בתבשיל מבושל כל צורכו, שאין בו איסור הגסה מהתורה, מותר להוציא בכף אפילו כשהקדרה על האש. המ"מ מסיים את

31. רמב"ם הלכות שבת פרק ג הלכה יא.

32. שם.

דבריו וכותב: "כל שאין בהגסה ממש חיוב, הכנסת המגרפה מותר וכל שיש בהגסה חיוב אסור להכניסה". וכן פסק בתפארת שמואל³³ שאיסור הוצאה בכף בזמן שהקדרה על האש הוא מדרבנן, גזרה שמא יבוא להגיס בקדרה.

יש חולקים³⁴ על הבנת המגיד משנה ומדייקים ממה שכתב הרמב"ם "מפני שמגיס בה", שגם הוצאה בכף אסורה מהתורה בתבשיל שאינו מבושל כל צורכו, ואף שאינה דומה הוצאה בכף לפעולת הערבוב ואינו מכוון לבשל אלא רק להוציא התבשיל, מכל מקום קרוב לפסיק רישא שיגיס ויתבשל על ידי ההגסה. וכן משמע מהר"ן³⁵ והרא"ש³⁶ שהוצאה בכף מתבשיל שלא התבשל כל צורכו אסורה מהתורה, אלא שבגרסת הב"י בר"ן מבואר שאפילו אם הקדרה אינה על האש, אסור להוציא בכף, והרא"ש דיבר דווקא בעודה על האש ולא ביאר דעתו באינה על האש.

שיטה שלישית היא שיטת הראב"ד³⁷ שכתב שהרמב"ם הפריז במה שאסר אפילו להוציא בכף, ומדבריו משמע שאין שום איסור בהוצאה בכף אפילו בתבשיל שאינו מבושל כל צורכו ואפילו בעודו על האש, וסברתו שהוצאה בכף אינה דומה לפעולת הערבוב, וגם לא חששו שמא אם נתיר להוציא בכף יבוא לערבב.

בתבשיל מבושל כל צורכו – ראינו שדעת המ"מ ברמב"ם להקל, שכל שאין בהגסה איסור תורה ההוצאה בכף מותרת.

דעת השו"ע – ראינו שהשו"ע אוסר להגיס בקדרה בעודה על האש אפילו בתבשיל מבושל כל צורכו. ברם, בדין הוצאה בכף השו"ע ביאר דעתו בתבשיל שאינו מבושל כל צורכו ואסר, ומלשונו משמע שאסור מהתורה, שכתב: "האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור, אם לא נתבשל כ"צ אין מוציאין בכף מהם שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל". אך בשער הציון³⁸ ביאר שההוצאה בכף גם באינו מבושל כל צורכו אסורה מדרבנן. אומנם לגבי הוצאה בכף בתבשיל מבושל כל צורכו שעומד על האש, השו"ע לא גילה דעתו. במשנ"ב³⁹ כתב שמהב"י משמע שמותר להוציא בכף כשהתבשיל מבושל כל

33. ראש פרק ג ס"ק טז.

34. אור שמח שם.

35. ע"פ גרסת הב"י סימן שיח סעיף יח ד"ה כתב הר"ן.

36. רא"ש שבת פרק א סימן לד.

37. רמב"ם הלכות שבת פרק ג הלכה יא

38. שער הציון סימן שיח ס"ק קלז.

39. משנ"ב סימן שיח ס"ק קיג.

צורכו,⁴⁰ והביא את דעת האליה רבה שאוסר אף בזה. וכן הכריע באגרות משה⁴¹ שיש בכך איסור דרבנן, וטעמו שלדעת הכל בו אם יגיס יעבור על איסור תורה, ולכן יש לאסור אף הוצאה בכף. למעשה אפילו בקדרה כבדה שקשה להסירה מהאש אסר להוציא בכף. אך יש אחרונים שהכריעו לקולא והתירו להוציא בכף מקדרה מבושלת כל צורכה העומדת על האש. דעת החזו"א⁴² מעיקר הדין להקל, וטעמו שלהרבה ראשונים אין איסור מגיס לאחר שנתבשל כל צורכו אפילו כשהקדרה על האש, אולם כיוון שהמשנ"ב כתב להחמיר, יש להקל רק במקום צורך, כגון בקדרה המונחת על כירה שאינה גרופה וקטומה, שאם יטלה מהאש לא יוכל להחזירה. ובשו"ת אז נדברו⁴³ פסק שכשהסיר כבד וקשה להסירו, מותר להוציא בכף, אפילו בעוד הקדרה על אש, ובלבד שהתבשיל יהיה מבושל כל צורכו.

הוצאה בכף מקדרה שאינה על האש

תבשיל שאינו מבושל כל צורכו – כפי שכבר ראינו יש שהבינו⁴⁴ בדעת הרמב"ם⁴⁵ שאין איסור מגיס בקדרה שאינה על האש, אפילו כשהתבשיל לא מבושל כל צורכו, וכן פסק בתפארת שמואל. ואם כן כ"ש שלא יהיה איסור הוצאה בכף. אולם דעת הבי"י⁴⁶ שמה שכתב הרמב"ם "והיא על האש" לאו דווקא, אלא כל זמן שהקדרה רותחת, דינה כמונחת על האש. ונראה שלדעת הבי"י כשם שאנו אוסרים להוציא בכף מקדרה שאינה מבושלת כל צורכה בעודה על האש, כן נאסור להוציא בכף מקדרה שאינה מבושלת כל צורכה כשאינה על האש. וכן פסק בשו"ע⁴⁷ ז"ל: "האלפס והקדירה שהעבירן מרותחין מעל גבי האור, אם לא נתבשל כ"צ אין מוציאין בכף מהם שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל". וממה שכתב "שנמצא מגיס ואיכא משום מבשל" משמע שההוצאה בכף אסורה מהתורה, אך כבר העיר החפץ חיים בשער הציון⁴⁸ שההוצאה בכף אסורה מדרבנן, והעיר שכן משמע במגיד משנה ובכל בו.

תבשיל מבושל כל צורכו – כפי שראינו לרוב השיטות אין איסור מגיס בקדרה מבושלת

40. ונראה שכוונתו להבנת המ"מ בדעת הרמב"ם.

41. אגרות משה חלק ד או"ח סימן עד בישול אות ט.

42. חזו"א סימן לז סעיף טו.

43. אז נדברו חלק ה סימן יג.

44. לחם משנה שבת ג יא.

45. רא"ש שבת פרק ג ס"ק טו.

46. בי"י סימן שיח סעיף יח.

47. שו"ע סימן שיח סעיף יח.

48. שער הציון שם ס"ק קלז.

כל צורכה שאינה על האש, וכ"ש שאין איסור הוצאה בכף, וכן פסק בשו"ע.⁴⁹ אולם הרמ"א⁵⁰ פסק שלכתחילה יש ליזהר בקדרה בכל עניין, כלומר גם בקדרה מבושלת כל צורכה ואפילו אינה על האש. ולכן יהפוך הקדרה לקערה ולא יוציא בכף.⁵¹ מקור דבריו של הרמ"א במהר"י וויל,⁵² אף שבמהר"י וויל דיבר על הגסה ולא על הוצאה בכף. מכל מקום הרמ"א הבין שדין הוצאה בכף ודין הגסה שווה. למעשה המשנ"ב⁵³ כתב שלא נוהגים להחמיר בזה, משום שמעיקר הדין בקדרה מבושלת כל צורכה מותר אפילו להגיס, ולמעשה הרוצה להחמיר יחמיר בהגסה ממש, אבל להוציא בכף אין להחמיר כלל בנתבשלה כל צורכה ואינה על האש.

טבלת סיכום:⁵⁴

מבושל כל צורכו	אינו מבושל כל צורכו	
<p>שו"ע - להגיס אסור, להוציא בכף מותר.</p> <p>רמ"א, משנ"ב - אסור להגיס ולהוציא בכף.</p> <p>חזו"א, אז נדברו - במקום צורך ניתן להוציא בכף.</p>	<p>אסור להגיס ולהוציא בכף</p>	<p>קדרה על האש</p>
<p>שו"ע - מותר להגיס וכ"ש להוציא בכף.</p> <p>רמ"א - אסור להגיס ולהוציא בכף.</p> <p>משנ"ב - מעיקר הדין מותר להגיס ולהוציא בכף, והרוצה להחמיר יחמיר בהגסה אבל לא בהוצאה בכף.</p>	<p>אסור להגיס ולהוציא בכף</p>	<p>קדרה שאינה על האש</p>

49. שו"ע סימן שיח סעיף יח, ואע"פ שהשו"ע מדבר רק על הוצאה בכף, כבר העיר המשנ"ב בס"ק קטו שה"ה שאפילו להגיס מותר, שאין בישול אחר בישול.

50. שם.

51. לשון המשנ"ב שם ס"ק קיז.

52. עיין הערה 28.

53. משנ"ב סימן שיח ס"ק קיז.

54. בטבלה הבאנו רק את השורה התחתונה הלכה למעשה ולא את דעת כל הראשונים והאחרונים שלא הגיעו להלכה. כמו כן, כדי להקל על הקורא, לא חילקתי בין אסור מהתורה לאסור מדרבנן.

הוצאה בכף מתבשיל שנמצא על עגלת חימום

קעת נבוא לזון בשאלה שפתחנו בה. במקומות ציבוריים פעמים רבות מגישים את האוכל בעגלות חימום. עגלות חימום מגיעות לטמפרטורה של למעלה מ-100 מעלות, כך שהאוכל, בעודו בעגלת חימום, נשאר תמיד בטמפרטורה של למעלה מיד סולדת, והינו נחשב כמונח על האש. כפי שראינו לדעת השו"ע וכן פסקו הפוסקים הספרדים,⁵⁵ וכן לדעת חלק מהפוסקים האשכנזים,⁵⁶ נחשב הדבר לשעת צורך ואפשר להקל.

סברא נוספת להקל מצאנו באגרות משה.⁵⁷ כל איסור הוצאה בכף מקדרה שעל האש הוא דווקא אם הקדרה מונחת במקום שמלכתחילה הייתה יכולה להתבשל שם, שאז אוסרים להוציא בכף, שמא יטעה ויבוא להגיס בקדרה שאינה מבושלת כל צורכה, כדברי התפארת שמואל שכתב שכל הסיבה שאסרו להוציא בכף מקדרה שעל האש היא שמא יטעה ויחשוב שהתבשיל מבושל כל צורכו ויבוא להגיס בה. אבל מחוץ לאש אין איסור, כיוון שלא יבוא לטעות. את אותה סברא אומר האגרות משה במקרה שהקדרה מונחת במקום שמלכתחילה לא יכולה הייתה להתבשל, שאין חשש שמא יטעה. לכן אוסר להוציא בכף מקדרה על האש רק אם הקדרה מונחת על האש ממש, אבל אם מונחת על סט המתכת לא במקום האש, אפילו כשהיד סולדת, מותר. הוא הדין במקרה שלנו, שאין אפשרות ואין דרך לבשל על עגלת חימום, ולכן אין חשש שמא יטעה, ונמצא שגם לדעת הסוברים שאין להוציא בכף מקדרה שעל האש, בעגלת חימום יודו שמותר.

עוד יש להעיר שמה שפסק במשנה ברורה להחמיר כדעת האליה רבה שלא להוציא בכף מהקדרה בזמן שעומדת על האש, נראה דהיינו דווקא כשמוציא התבשיל מתוך הרוטב, שעל ידי ההוצאה בכף מתנענע התבשיל והרוטב שבקדרה, אבל אם מוציא בכף איזה חתיכה המונחת למעלה במקום שאין רוטב כלל, הרי זה מותר, דלא מתערב בזה כלום.⁵⁸

55. הבא"ח בשו"ת רב פעלים או"ח חלק ג מד כתב שלכתחילה אין להוציא בכף בקדרה שעל האש אפילו מבושל כל צורכו, ומכל מקום לצורך מצווה הקל, אך שאר הפוסקים הספרדים לא חילקו והתירו באופן גורף כדעת השו"ע.

56. חזו"א, אז נדברו, שבט הלוי חלק י סימן יא, וכן בשו"ת מנחת יצחק חלק ה סימן קכז אות ו.

57. אגרות משה או"ח סימן עד בישול אות יא.

58. חוט שני פרק כט עמוד קצה.